

פרשת לך לך

מלכי צדק מלך שלם

בתחילת פרק יד מספרת לנו התורה על מלחמה שהתרחשה באזור כנען, בין חמישה מלכים שהיו משועבדים לארבעה מלכים אחרים ומרדו בהם. בתגובה למרידה הגיעו ארבעת המלכים המשועבדים להילחם בחמשת המלכים המורדים. המלחמה נערכה בעמק השדים שלפי התורה הוא באזור ים המלח, ונסתיימה בניצחון ארבעת המלכים ותבוסת חמשת המלכים המשועבדים.

בין המובסים היה גם מלך סדום, ותבוסתו הביאה לנפילה בשבי של תושבי סדום שביניהם היה גם לוט בן אחיו של אברהם. על כך מעיד הכתוב:

וּעֲמֹק הַשְּׂדִים בְּאֶרֶת חָמָר וַיִּגְסוּ מֶלֶךְ סָדָם וְעַמֹּרָה וַיִּפְּלוּ שָׁמָּה וְהַנְּשֹׂאִים הָרָה נָסוּ. וַיִּקְחוּ אֶת כָּל רֶכֶשׁ סָדָם וְעַמֹּרָה וְאֶת כָּל אֲכָלָם וַיִּלְכוּ. וַיִּקְחוּ אֶת לוֹט וְאֶת רְכֻשׁוֹ בֶּן אַחִי אַבְרָם וַיִּלְכוּ וְהוּא יָשֵׁב בְּסָדָם. וַיָּבֵא הַפְּלִיט וַיִּגְדַּל לְאַבְרָם הָעֵבֶרִי וְהוּא שָׂכַן בְּאֵלֶיךָ מִמֶּרָא הָאֱמֹרִי אַחִי אֲשָׁכַל וְאַחִי עֲנָר וְהֵם בְּעַלֵי בְרִית אַבְרָם. וַיִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי נִשְׁבָּה אַחִיו וַיֵּרָק אֶת חֲנִיקָיו וַיִּלְדֵי בֵיתוֹ שְׁמֹנֶה עֶשֶׂר וּשְׁלֹשׁ מְאוֹת וַיִּרְדֹּף עַד דָּן. וַיַּחַלֵּק עֲלֵיהֶם לַיְלָה הוּא וְעַבְדָּיו וַיִּכְּסוּ וַיִּרְדְּפוּ עַד חֹבֶבָה אֲשֶׁר מִשְׁמֹאל לְדַמְשֶׁק. וַיָּשֵׁב אֶת כָּל הָרֶכֶשׁ וְגַם אֶת לוֹט אַחִיו וְרְכֻשׁוֹ הַשֵּׁבִי וְגַם אֶת הַנְּשִׂים וְאֶת הָעַם. (יד, י-טז)

המידע על נפילת לוט בשבי מגיע אל אברהם מפליט המלחמה. כדי לשחרר את לוט אברהם יוצא למבצע צבאי עם 318 לוחמים מאנשיו. במרדף שנמשך עד לזן העתיקה ואף צפונה יותר, אברהם וצבאו מנצחים את ארבעת המלכים שבראשם עמד כדרלעומר מלך עילם. או אז, כך מספרים הפסוקים, אברהם לוקח לידי את השלל, הנפש והרכוש, שכבשו ארבעת המלכים ומשחרר את לוט ואת רכושו.

לאחר ניצחון המלחמה אברהם יוצא למסע שיבה הן לביתו והן להשבת השלל, ובדרך יוצא לקראתו מלך סדום: וַיֵּצֵא מֶלֶךְ סָדָם לִקְרָאתוֹ אַחֲרֵי שׁוּבוֹ מִהַכּוֹת אֶת כְּדָר לְעֹמֵר וְאֶת הַמְּלָכִים אֲשֶׁר אִתּוֹ אֵל עֲמֹק שׁוּבָה הוּא עֲמֹק הַמֶּלֶךְ. וּמִלְכֵי צֶדֶק מֶלֶךְ שְׁלֹם הוֹצִיא לָחֵם וַיִּזֶן וְהוּא כְהֵן לְאֵל עֲלִיוֹן. וַיִּבְרָכְהוּ וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל עֲלִיוֹן קִנְהַ שְׁמַיִם וְאָרֶץ. וּבְרוּךְ אֵל עֲלִיוֹן אֲשֶׁר מִגֹּן צְרִיף בִּידֵךְ וַיִּתֵּן לוֹ מִעֶשֶׂר מִכָּל. וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ סָדָם אֵל אַבְרָם תָּן לִי הַנֶּפֶשׁ וְהָרֶכֶשׁ קַח לָךְ. וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֵל מֶלֶךְ סָדָם הֲרִימֹתִי יְדֵי אֵל ה' אֵל עֲלִיוֹן קִנְהַ שְׁמַיִם וְאָרֶץ. אִם מִחוּט וְעַד שְׂרוּף נַעַל וְאִם אֶקַח מִכָּל אֲשֶׁר לָךְ וְלֹא תֹאמַר אֲנִי הִעֲשִׂיתִי אֶת אַבְרָם. בְּלַעֲדֵי רַק אֲשֶׁר אֲכָלוּ הַנְּעָרִים וְחָלַק הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הִלְכוּ אִתִּי עֲנָר אֲשָׁכַל וּמִמֶּרָא הֵם יִקְחוּ חֶלְקָם. (יד, יז-כד)

כשאנו קוראים את השתלשלות הסיפור בפסוקים, נוכל על נקלה לשים לב שהפסוקים שמספרים על מלכי צדק וברכתו, פוגמים בזרימה הטבעית של הסיפור שהוא: מלך סדום יוצא לקראת אברהם ומציע חלוקה של השלל, ואברהם עונה לו את תשובתו לגבי השלל. נוסף על כך, הפסוקים על מלכי צדק מפגישים אותנו עם דמות שלא הכרנו. אם כן, ברור שקטע זה אינו במקומו מבחינה כרונולוגית של תיאור האירועים עם חזרתו של אברהם מהמערכה. אם כן, מדוע הוא חשוב? ומדוע בחרה התורה להכניס את תיאור המפגש עם מלכי צדק בינות לפסוקי פגישת אברהם המנצח עם מלך סדום?

מיהו מלכי צדק? ומהי שלם?

חכמים בגמרא¹ מזהים את מלכי צדק עם שם בן נח. וכך גם אנו מוצאים בתרגום יהונתן שמפרש:
וּמִלְכָּא צְדִיקָא הוּא שֵׁם בְּר נַח מִלְכָּא דִירוּשָׁלַם נֶפֶק לְקַדְמוֹת אַבְרָם וְאַפִּיק לִיה לְחָם וְחָמֹר בְּהוּא זִמְנָא הָוָה קִשְׁמִישׁ קְדָם אֱלֹהָא עִילָאָה.

שני דברים מובהרים בתרגום זה: האחד שמלכי צדק הוא שם בן נח,² והשני ש"שלם" זו ירושלים.³ על הזיהוי של שלם עם ירושלים רבו הפירושים. יש שנשמכו על הפסוק "וַיְהִי בְשָׁלֹם סָכוּ וּמְעוֹנָתוֹ בְּצִיּוֹן" (תהילים עו, ג) שלם היא סוכתו-מעונו של הקב"ה, מקום המזוהה בפסוק גם כציון, שמזוהה עם ירושלים. יש שהסבירו שירושלים נקראת גם צדק כי הקב"ה הוא עושה הצדק והמשרה שכינתו בירושלים. מוסיף ומסביר הרד"ק מדוע שמם של מלכי ירושלים הקדמונים הכיל את המילה צדק:

כי ירושלים הוא מקום הצדק והשלום לא יסבול עול וחמס ומעשה תועבה זמן ארוך, לפיכך מקיאת החטאים היושבים בה. כמו שאמור "ולא תקיאת הארץ אתכם בטמאכם אותה כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם".

¹ נדרים לב, ב.

² על פי המדרשים כאשר נח יצא מן התיבה הוא בעל מוס שכן הארי נשכו. לכן כשרצה נח להקריב קורבן הוא מינה את שם בנו החשוב להקריב במקומו, ומאז היה שם לכהן, עד שניטלה ממנו הכהונה והועברה לאברהם.

³ בעקבות התלמוד והתרגום הלכו רבים ממפרשי ימי הביניים ומפרשים מאוחרים יותר: רש"י, רמב"ן, רבנו בחיי, אור החיים, רד"ק, הרלב"ג ועוד. יש להפנות לגישתו המיוחדת של שד"ל המעלה שלוש אפשרויות בלי להכריע ביניהן: "אולי היא ירושלם... והיירונימוס כתב שער אחרת היתה בימיו הנקראת שלם, והיא קרוב לבית שאן (Scytropolis) והיו מראים בה חרבות ארמון גדול, שהיו אומרים שהוא בית מלכי צדק... ויש אומרים כי שלם היה שם המחוז שהיו בו ערים רבות, שכם ושילה ונוב וגבעון, וגם ירושלם".

הלחם והיין

מדוע הוציא מלך ירושלים לחם ויין לאברהם? רש"י מציע פירוש על דרך הפשט, שזו הדרך לכבד לוחמים יגיעים החוזרים מן המערכה. הבנה זו מבוססת על המסופר בשמואל ב, ⁴ כשדוד עבר את הירדן במלחמה עם בנו אבשלום ותומכיו סיפקו לו מזון.⁵

אם כן, זה מה שאנו לומדים מהפסוקים ומהמדרשים: מלכי צדק היה כהן לא-ל עליון ולא לכוכבים ולמזלות, ובכך אמונתו זהה לאמונת אברהם. מלכי צדק יצא בנדיבות ובידידות לקראת אברהם ואנשיו החוזרים ממלחמה שמלכיצדק לא היה מעורב בה. הוא נתן לאברהם ואנשיו לחם ויין. נוצרה אווירה ידידותית מאד בין מלכי צדק ואברהם. מלכי צדק ברך את אברהם ואחד מהם נתן מעשר לרעהו.⁶

מכאן נבין מדוע הוכנס סיפור מלכיצדק דווקא כאן. בתקופה העתיקה לא היו לצבאות הלוחמים כוחות לוגיסטיים שדאגו לשינוע של אספקה. כל צבא התקיים ממה שהצליח להשיג בדרך כזו או אחרת. השגת המזון הייתה בעיה קיומית. לכן מפרש החיזקוני, שהתורה מוסרת בפסוקים מידע המסביר מה היה מקור האספקה של אברהם ולוחמיו. מידע זה חיוני כיוון שבהמשך אומר אברהם למלך סדום: "אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מקל אשר לך". כך שאם יקשה הקורא ממה אכל אברהם אם לא לקח מאומה ממלך סדום? הרי התשובה נתונה מראש. הוא אכל מהאספקה שהביא לו מלכי צדק.

⁴ ש"ב פרק יז, כז-כט "ויהי כבוא דוד מחניקמה ושבי בן נחש מרכבת בני עמון ומכיר בן עמיאל מלא דבר ובחזלי הגלעדי מרגלים: (כח) משקב וספות וכלי יוצר וחסים ושעלרים וקמח וקלי ופול ועדשים וקלי: (כט) ודבש וקמאה וצאן ושפות בקר הגישו לדוד ולעם אשר אתו לאכול כי אמרו העם רעב ועיף וצמא במדבר".

⁵ עם פירוש הפשט של רש"י מסכימים גם פירוש דעת זקנים, והריב"ש.

⁶ בהקשר זה של אווירת הידידות השאלה מי היה הנותן ומי המקבל, משמעותית פחות.

בהקשר זה מזכירה לנו מורת התנ"ך הדגולה, פרופ' נחמה ליבוביץ ז"ל, כי לימים שני עמים - עמון ומואב - ידחו מלבוא בקהל ה': "עַל דְּבַר אֲשֶׁר לֹא קָדְמוּ אֶתְכֶם בְּלַחֵם וּבַמַּיִם בְּדֶרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם" (דברים כג, ה) מלך סדום ועמו ניצלו על ידי אברהם אך בשונה ממלכי צדק הנדיב, לא הביא מלך סדום מאומה לייגעי המלחמה שהצילו אותו, אלא רק דאג לחלוקת השלל. כך מומחשת רשעותו של מלך סדום, על ידי ההכנסה של סיפור מלכי צדק אל בינות לפסוקים. כמו כן, סיפורו של מלך סדום הוא הטרמה של סיפור רשעות גדולה בהרבה של מלך סדום ועמו, אשר יתגלה בהרחבה בפרשה הבאה.

הרב פרופסור יונתן גרוסמן⁷ מרחיב בדיונו את ההשוואה הניגודית בין מערכת היחסים החמה של אברהם עם מלכי צדק, בהשוואה למערכת הקרה והנוקשה של אברהם עם מלך סדום, שהיא מערכת העוסקת רק בהשבת הנפש והרכוש למלך סדום. לדבריו אפשר לראות את הניגוד בין מערכות היחסים כמקביל לניגוד שבין הערים סדום וירושלים - עיר הרשעה מול עיר הצדק קריה נאמנה. כנגזרת מכך, להבנתי הסיפור גם מלמדנו על יחסו של אברהם לתושבי הארץ. כמי שירושלים עתידה להיות עיר הבירה של עמו, אברהם אבינו לא פסל קשר עם תושבי הארץ, אלא הוא קבע את עמדתו בהתאם להתנהגות ולערכים של התושבים השונים. אם הם שייכים לסדום או לירושלים. לכן אין פלא שבהמשך⁸ קוראים בני חת לאברהם "שָׁמַעְנוּ אֲדֹנָי נְשֵׂיא אֱלֹהִים אֶתָּה בְּתוֹכְנוּ" (כג, ו).

⁷ גרוסמן י (2014) אברהם סיפורו של מסע הוצאת ידיעות ספרים עמ 70-94.

⁸ בראשית כג, ו.